

Nieuwe kansen

Een kakofonie is het misschien net niet, maar wie geografen vraagt naar hun visie op de toekomst van hun vak krijgt zeer uiteenlopende antwoorden. Hierna volgen enkele bijdragen van degenen die we ernaar vroegen. Ter inleiding een poging tot plaatsbepaling van het KNAG tegenover deze uitbundige variatie.

Wetenschappers worden idealiter gedreven door nieuwsgierigheid, leerdrift, kennishonger én door de hoop op een doorbraak die extra inzicht en nieuwe feiten oplevert. Daarnaast vraagt de samenleving steeds dringender nieuwe kennis om maatschappelijke problemen te kunnen aanpakken en de economische groei te stimuleren. De boekhouding van het wetenschappelijke bedrijf is daartoe opgesierd met de term 'valorisatie'.

Tot ver in de 19^e eeuw werd wetenschap meestal bedreven door amateurs in de zin van liefhebbers of ze ontstond als 'bijvangst' van mensen die in hun beroep met onopgeloste kwesties geconfronteerd werden. Ze probeerden die tot een oplossing te brengen en van het een kwam het ander. Tegenwoordig wordt wetenschap in hoofdzaak gedragen door professionals binnen de kaders van universiteiten, researchlaboratoria van bedrijven, overheidsinstellingen en denktanks.

Discipline

Bij professionalisering horen beperking en specialisatie. Er ontstaat behoefte aan vaste kaders, waarbij men in een kring van gelijkgeoriënteerden de kennis kan uitbreiden en er ook een mogelijkheid bestaat tot onderlinge controle en beheersing van de toegang tot de discussie, kortom een discipline. De gewenste kaders die een discipline moet opleveren, zijn altijd in beginsel aanvechtbaar. Iedereen kan zijn eigen stukje werkelijkheid of perspectief proberen uit te hakken. Pogingen

daartoe vinden vrijwel onafgebroken plaats en verzet is er bijna altijd. Een discipline ontwikkelt gewoonten en voorziet zich doorgaans van instanties die de grenzen bewaken en op hun plaats houden en de neuzen min of meer in dezelfde richting laten wijzen. De wereld der wetenschappen verschilt niet zo van de wereld van staten. De conflicten met dissidenten en indringers worden in doorsnee wel wat minder bruut beslecht.

Vier dynamieken strijden steeds om de voorrang. Allereerst zien we in de wetenschappelijke ontwikkeling de concentratie op steeds kleinere velden, doorgaande specialisatie en disciplinevorming in miniatuur. Dit brengt, als tweede, een bijna natuurlijke tegenbeweging op gang. Het steeds verfijnder miniatuur valt steeds minder in isolement te begrijpen, en men streeft naar een meer integrerende aanpak. Als derde dynamiek zijn er voortdurend wetenschappers die zich willen hergroeperen op basis van wat zij nu zien als de weg voorwaarts op hun eigen terrein. Dat strookt niet altijd met de discipline waarin ze zich voelen opgesloten. Ten vierde overschrijden

Laat het genootschap weer een gastvrij huis zijn voor projecten over disciplinaire grenzen heen

maatschappelijk gesignaleerde problemen die om een oplossing vragen (valorisatie!) menigmaal de in disciplines vastgelegde kaders.

Veranderingen

In de bijdragen hierna is een aantal van die dynamieken zichtbaar. Paul Claval legt de nadruk op een doorgaande disciplineontwikkeling van de geografie onder invloed van zich wijzigende maatschappelijke verhoudingen, in de overtuiging dat van die geografie nog steeds een vruchtbare bijdrage te verwachten is. Zijn geografie verschiet daarbij overigens in de loop der tijd wel beduidend van kleur. Hij probeert de versplintering te keren met een poging tot overkoepeling. Zijn lezing van de geschiedenis van de discipline (vooral, maar zeker niet alleen op de Franse ervaring gestoeld) vertrekt vanuit de geografie van de mens als heel bijzonder biologisch fenomeen. Er is steeds veel aandacht voor fysisch-geografische aspecten, die op uiteenlopende schalen het menselijk bestaan mee vormgeven, maar het is uiteindelijk wel een *géographie humaine* (human geography). Of zo'n overkoepeling algemener ingang vindt en als leidraad voor verdere disciplinaire ontwikkeling kan fungeren, blijft de vraag. Peter Groote is daar in dit nummer sceptisch over. De disciplinaire achtergrond van onderzoekers wordt volgens hem minder relevant. Wel wijst hij op de door Claval aangeduide wending in de sociale geografie richting cultuur. Hij verbindt daaraan een toekomstbeeld met verdwijnende disciplinaire af-

bakeningen en een herdefiniëring van de onderzoekersrol.

Salomon Kroonenberg heeft voor de toekomst van de fysieke geografie een versmelting binnen de aardwetenschappen voor ogen. Die tendens zal het moeten opnemen tegen de attractie van positionering in een meer ecologisch omkaderd veld waarin ook delen van de biologie hun plaats hebben. En tegen de oude band met de geografie van de mens, die opnieuw actueel is geworden in vraagstukken als klimaatverandering en de opgave tot duurzaamheid (leven we misschien niet toch een beetje in het Antropoceen?). Jan van Mourik sluit zich in grote lijnen bij de zienswijze van Kroonenberg aan.

Henk Scholten en Niels van Manen schetsen de uitbarsting in verwerkingsmogelijkheden van data voorzien van een plaatsbepaling. De vermenging van hedendaags ICT-geweld met de aloude geografie en cartografie biedt mogelijkheden voor analyse en beleidsondersteuning bij alle mogelijke ruimtelijke vraagstukken, om maar te zwijgen van het gemak voor de individuele burger.

Henk van Houtum sluit dit deel af en ziet in de praktijk van GIS en cartografie vertekeningen en omissies.

Transdisciplinair

Na zo'n anderhalve eeuw van professionalisering en disciplineopbouw, vooral gestimuleerd in het universitaire milieu, is het de vraag of het niet anders kan. Het denken in disciplineachtige eenheden is diep ingesleten. Het heeft zijn voordelen, maar het zou goed zijn wat meer oog te hebben voor onderzoeksprojecten buiten de disciplinaire orthodoxieën, en meer institutionele souplesse te tonen om ze te verwezenlijken.

Aardrijkskunde kan misschien gekoesterd worden als traditionele gastvrije verblijfplaats bij uitstek van al die lastige, telkens terugkerende problemen op het snijvlak van mens en natuur. Soms roepen die problemen nog weer nieuwe disciplines in het leven (milieukunde). Vaak doemen ze op binnen andere disciplines die onherroepelijk lijken te hebben gekozen voor een ver-

blijf aan een enkele kant van de streep.

In de internationale betrekkingen wordt het probleem van de verdeling van natuurlijke hulpbronnen nu opnieuw actueel, evenals in de ontwikkelingseconomie. In het natuurbeheer, de herinrichting van de delta's (onze eigen en andere) en toeristische ontwikkeling zijn natuur-, sociale en technische wetenschappen op elkaar aangewezen. De geograaf kan zich erop beroepen dat een brede blik die ook mens en natuur bijeen houdt, typisch de zijne is. Degene die zich op zijn eenduidige achtergrond aan één kant van die scheidslijn laat voorstaan, is ook welkom in het aardrijkskundig huis (zie de voordracht van Henk Donkers op pag. 52 om Kroonenberg een aardrijkskundig getinte prijs uit te reiken).

Het is misschien goed eraan te herinneren dat aardrijkskundige genootschappen vroeger zo'n gastvrij huis waren. Dat was vóór de disciplinevorming toesloeg. Op de lijsten van sprekers en aanwezigen prijkt een zeer gevarieerd gezelschap. Nog in 1909 gaf de voorzitter van de afdeling Nederland tijdens een lezing voor het KNAG een knappe analyse van de effecten die een overgang naar een ander kiesstelsel zou hebben. Een aardrijkskundige opgave van jewelste, want het ging om het vervangen van een districtenstelsel door een stelsel van evenredige vertegenwoordiging. Dit KNAG-lid was de toenmalige hoofdingenieur directeur van Rijkswaterstaat J.C. Ramaer, wiens naam kort tevoren nog was genoemd als mogelijke hoogleraar in de fysieke geografie. Tussen fysieke, sociale (i.c. politieke) geografie en technische kennis waren een eeuw geleden de scheidsmuren nog-betrekkelijk laag. Nu gaat het erom de voordelen van disciplinaire woonoorden te combineren met verrassende buitenhuizen voor nieuwe avonturen in de wetenschap. Moge het genootschap niet slechts fungeren als toevluchtsoord voor de geografische discipline(s), maar ook als gastvrij verblijf voor nieuwe projecten over grenzen heen, transdisciplinair zal ik maar zeggen. •

Herman van der Wusten